

Про що звітувала польська секретна служба, стежачи за українськими патріотами

Звіт польської служби безпеки *Monografia O. U. N. na Wołyniu*, датований 1935 роком, зберігається у науково-довідковій бібліотеці Державного архіву Рівненської області — у Фонді розсекреченої літератури. На титульній сторінці — гриф «абсолютно таємно». Автор його — невідомий, вочевидь, слідчий польської секретної служби, яка, до речі, мала назву «дефензива». Але насправді це не що інше як аналіз діяльності Організації українських націоналістів на наших територіях за 14 років польського перебування. Дані зібрано та сформовано в один том завдяки інформаторам, звітам з поліційних дільниць тощо.

Польська секретна служба працювала на території Волині успішно, і будь-яке намагання українців реалізуватися припиняли досить швидко. Хоча попервах до деяких політичних партій влада навіть була прихильною.

На початку 1920-х діяльність українських політичних організацій була відносно помірною, але наприкінці їх та на початку 1930-х боротьба за незалежність української держави набрала значних обертів.

УНП, УСРП, УВО, УНДО, ВУО, ОУН — аббревіатури політичних партій та рухів, які діяли на території Волині у міжвоєнний період 1902-1939 рр. Усі вони тримали вектор на створення незалежної, самостійної держави на своїй землі. Хоч і по-різному підходили до реалізації поставлених

Перший конгрес українських націоналістів. Відень, 1929 рік

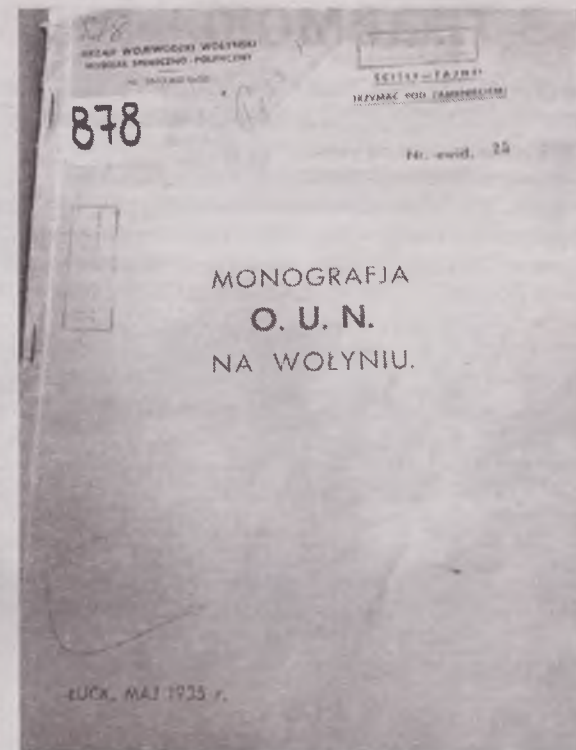
тетською освітою, жіноцтво «Союзу українок» та українська гімназійна молодь із забороненого поляками «Пласту» (27 грудня 1927 р. розпорядженням старости «Пласт» було ліквідовано на території Рівненського повіту). На Волині було створено філіали легальних організацій, які вже діяли у Львові, під гаслом культурно-освітньої, господарчої і, зрештою, політичної роботи. Починали з агітації та розповсюдження заборонених у Польщі місячника «Сурма» (друкувалася за кордоном на тонкому папіросному папері й мала наклад 10 тис. примірників), журналу «Розбудова нації», брошури «Бій під Крутами». Розповсюджувалася така література з рук у руки між селянами та містянами. Зміст видань до-

21-річний Теодор Темнюк, студент Празького університету. Перебуваючи в Празі, в приміщенні Центрального Українського Союзу, Теодор отримував адреси осіб в Рівному, яким можна було передати примірники заборонених українських журналів «Сурма», «Студентський Вісник».

Зі звітів поліцейських постерункових дільниць:

«Помітив на узбіччі дороги в с. Чудниця Гошчанської волості напис на українській мові «Хай згине Польща», «Смерть ляхам», «Хай живе Україна», а в землю був вколаний герб України, так званий тризуб»;

«Прокіп Романчук з Рівного готує провокацію

Звіт польської служби безпеки

У 1935 році діяльність ОУН потрохи спадає через ізоляцію керівників партії. В цей час в таборі Береза Картузька перебувають Тарас Бульба-Боровець з Рівного та Геннадій Янкевич з Клевая, заарештовані 17 травня 1934 року. Однак учні Рівненської української гімназії, навпаки, дуже діяльні. Польська поліція виявляє усі прізвища гімназистів та тримає на контролі. Врешті було заарештовано 23 молоді особи та передано в розпорядження судового слідчого четвертої дільниці міста Рівного. В тюрму потрапили 14 осіб. Під наглядом залишилися дев'ятеро.

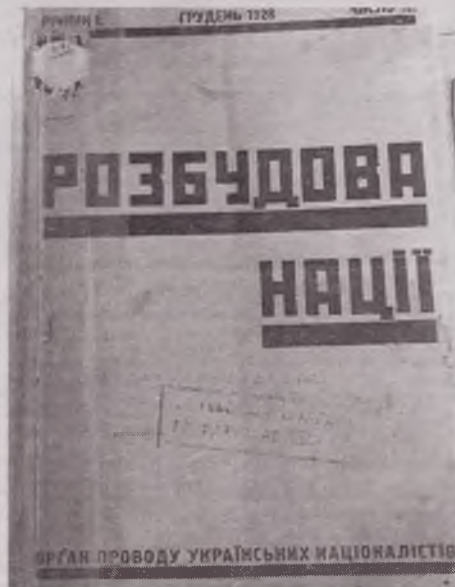
Серед речових доказів, знайдених внаслідок обшуку, виявили наступне:

1. Войтюк Гаврило з с. Майків зберігав 1 прим.

і по-різному підходили до реалізації поставлених завдань.

Вважається, що в грудні 1929 року виникла нова політична партія — Організація українських націоналістів. Історики стверджують, що її появі передували кілька факторів. Насамперед пресинг та несприйняття польською владою всього українського. Українець, яким би розумним він не був, не міг отримати державної посади, хіба тільки «став» католиком. Та й не дотрималася Польща зобов'язання, даного українцям ще при підписанні Ризького мирного договору в 1921 році стосовно надання автономії або федерації східній Галичині та Волині. Крім того, набирали популярності та політичної «моди» провладні авторитарні політичні партії на кшталт «сильної» комуністичної партії СРСР, чи націонал-соціалістичної робітничої партії в Німеччині, або ж політичної партії Пілсудського в тій же ж Польщі. Одночасно посилювався розкол між існуючими українськими політичними партіями. Та й, зрештою, байдужість Європи до українських справ також давалася взнаки.

Отже, виникнення Організації українських націоналістів (переформатованої УВО — Української воєнної організації) на Волині в 1929 році було закономірним явищем. Ідейними натхненниками цієї політичної сили були Андрій Мельник та Євген Коновалець. До них приєдналася когорта української інтелігенції з універси-

Примірник журналу «Розбудова нації», який зберігається в науковій бібліотеці Державного архіву Рівненської області

сить різкий, тому тим, хто їх роздавав, «світв» суттєвий термін за ґратами.

А вже в грудні 1929 року секретар повітового відділення Української соціал-робітничої партії в Рівному Степан Семенюк (він же Семенов, він же Муляр) розпочав діяльність Української воєнної організації (УВО). З числа учнів української гімназії, членкинь «Союзу українок», членів українських кооперативів та активних членів УСРП (Української соціал-робітничої партії) було створено перший склад партії. Наприкінці 1920-х років осередки УВО, до складу яких входили члени українських кооперативів, вчителі, молодь, діяли на території усіх повітів Волині.

Саме Українська воєнна організація разом з молодіжним «Пластом», учнями українських гімназій в Луцьку, Рівному та Кременці стали основою ОУН. До речі, саме в цих гімназіях було організовано учнівські літні табори з обов'язковим вивченням місцевості та орієнтуванням на ній.

За даними «Monografja O. U. N. na Wolyniu», організаційний стан УВО (потім ОУН) на Волині виглядав так: 1927-1928 рр. — 28 центрів та 430 членів; 1929 р. — 41 центр та 327 членів; 1930-1931 рр. — 15 центрів та 56 членів; 1932 р. — 14 центрів та 73 члени; 1933-1934 рр. — 99 центрів та 762 члени; 1935 р. — 138 центрів та 790 членів.

До складу повітової колегії УВО (ОУН) Волині увійшли Іван Підстригач із села Самостріли, Антон Кентшинський та Роман Іщук — обоє з Рівного. «Гуртки» (так називали партійні осередки) діяли в селах Майків, Дуліби, Тучин, Олександрія, Жаврів, Сваття, Чудниця, Городище, Застав'я, Дивень, м-ку Межиричі та в Рівному.

Після остаточної ліквідації УВО в листопаді 1930 року робота партії на деякий період була призупинена, оскільки Степан Семенюк з Рівного, Павло Гаврилюк з Олександрії, Микола Шафранський з Майкова, Яків Тижук з Межирич, загалом десять членів рівненського осередку ОУН, потрапили до рівненської в'язниці, що, правда, згодом вони були звільнені під заставу. Контакт зі Львовом був перерваний. Польська поліція тримала на контролі їхню діяльність.

Тільки в березні 1931 року в с. Олександрія організаційна діяльність членів партії відновилася після приїзду невідомого, який відреккомендувався адвокатом. Знову почала надходити з Кременця та Львова заборонена література та преса.

Тоді ж у Рівному у православного священника Чайковського проживав «без прописки» такий собі Григорій Фрідрих, житель с. Дермань Здолбунівського повіту, який, вочевидь, був зв'язковим зі студентами Львівського університету та відповідав за отримання забороненої літератури. Розповсюджував цю літературу

під час богослужіння в Почаєві. Під час проведення служби повинен вивісити «національно-український транспарант» із дзвіниці Почаївської церкви»;

Примірник забороненого журналу «Сурма», який зберігається в науковій бібліотеці Державного архіву Рівненської області

«Вибито два віконних скла в початковій школі села Даничів Межирицької гміни»;

«Вивішено чотири плакати з написами антидержавного змісту в районі Олександрійської та Бугринської гмін»;

«На православному цвинтарі в колонії Новоствавці Бугринської гміни був поставлений хрест з написом на табличці «Слава борцям за незалежність України, які загинули в 1919 році»;

«Михасюк Василь та Прокопчук Никифор 3 жовтня 1930 року перерізали телеграфні дроти між селом Обарів та Рівним»;

«30 липня 1932 року під Берестечком на «Козацьких Могилах» відбулися збори членів ОУН та їх прихильників в кількості 5000 осіб (!!!), де були покладені вінки на могили з написами «Браттям, які загинули за свободу України», «Незабутнім героєм Ровенщини 1651-1932», розкидалися тематичні листівки. Збори були розіграні польською поліцією».

«Сурми», блокнот із записами;

2. Костюк Іван з с. Майків — 1 прим. «Сурми»;

3. Антонюк Павло з с. Жаврів — 1 ручна граната;

4. Шафранський Микола з с. Майків — 1 прим. «Сурми», мапа України, видана у Відні у 1918 році;

5. Данилюк Трохим з с. Дуліби — револьвер «Браунінг» бельгійського виробництва з патронами;

6. Коробчук Никон з с. Майків — дуло від російської гвинтівки без затвора і обріз;

7. Язвиська Анна з Рівного, член «Союзу українок» — брошура «Військове навчання», листівки «У великий день», «Українці», журнал «Сурма».

Серед основних тез в обвинуваченні — проведено розвідок в державних установах на території повіту, підготовка нападів на осіб з метою отримання засобів для утримання організації, вербування нових членів організації, розповсюдження забороненої літератури.

Обшуки проводили регулярно, протягом декількох років. Врешті в Окружному суді в Рівному членам ОУН було оголошено вироки — від одного до восьми років тюремного ув'язнення.

1933-1935 рр. — період відродження діяльності ОУН. Рівне та Острозькі стали центрами політичної активності. В Острозі 9 січня 1934 року на честь 16-річчя незалежності України на паркані будинку на вулиці 3 Мая був вивішений жовто-блакитний прапор з траурною стрічкою розміром 60x40 см з тризубом та написом «ОУН 1918-1934 р. — 16 років Україна томиться в польській неволі», 11 березня 1934 року — в тому ж Острозі було влаштовано збори пам'яті Тараса Шевченка, в селі Сіянци біля Острога — на видному місці майорів напис «Хай живе ОУН!» тощо.

Студенти Львівської політехніки, Варшавського університету, гімназисти, вихідці з Рівного, Острога, Здолбунова, Кременця, грамотні та освічені молоді люди були ввевнені, що українська держава буде незалежною.

НКВС в 1947 році переказав російською звіт польської служби безпеки «Monografja O. U. N. na Wolyniu. Ścisłe — tajne!». Отже, вся історія створення політичної організації ОУН на Рівненщині та прізвища її членів стали відомі радянським органам безпеки. Вочевидь, більшість членів осередків ОУН Рівненської області були засуджені, вислані в радянські табори на значні терміни, розстріляні — в тому числі й завдяки звіту польської поліції про діяльність організації на нашій території.

Олена ГУМІНСЬКА,
старший науковий співробітник
Державного архіву Рівненської області.